הרב הראל דביר

תוקף איסור הבמות בימינו

פתיחה
א. דברי הבבלי
ב. דברי הירושלמי
ג. דעות הראשונים בעניין קדושת המקדש וירושלים לעתיד לבוא
ד. 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי'
ה. הקרבת פסח בבמת יחיד כשאין מקדש ובמת ציבור
ו. התייחסות הרמב"ם לאיסור הבמות
ז. איסור חלב ודם
ח. סיכום ומסקנות

פתיחה

איסור הקרבת קרבנות מחוץ למקדש נאמר בתורה (ויקרא יז, ג–ה), ושם התבאר שהעובר על איסור זה חייב כרת:

> איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם.

עוד נאמר בתורה (דברים יב, יג–יד):

> השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה: כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך.

בביאור גדרי איסור זה, נאמר במשנה (זבחים יד, ד–ח):

> עד שלא הוקם המשכן, היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. משהוקם המשכן, נאסרו הבמות... באו לגלגל, והותרו הבמות... באו לשילה, נאסרו הבמות... באו לנוב ולגבעון, הותרו הבמות... באו לירושלים, נאסרו הבמות, **ולא היה להם עוד היתר.**

וכן נאמר במשנה (מגילה א, יא): "קדושת שילה יש אחריה היתר, וקדושת ירושלים אין אחריה היתר". וכתב הרמב"ם (פיהמ"ש שם): "ומשבחר ה' בירושלם, אין מקריבין בשום מקום זולתה לעולם". איסור הבמות מאז בניין המקדש בירושלים ועד עולם הובא להלכה בדברי הרמב"ם (בית הבחירה א, ג; קרבן פסח א, ג).

במאמר שכתב חוקר המקדש אדריכל גדעון חרל"פ,[1] ערער המחבר על ההבנה הפשוטה שלפיה אין אפשרות להקריב קרבנות בזמננו שלא במקום המקדש, ובעיקר ביקש לטעון שישנה אפשרות – ואולי אף חיוב – להקריב פסח בזמננו בבמה מחוץ לירושלים.[2] מאמר זה יוקדש לדחיית טענותיו, ולביסוס ההבנה הפשוטה שאין אפשרות להקריב קרבנות בזמננו שלא במקום המקדש, ויש בדבר איסור תורה. אלמלא דבריו של חרל"פ ספק האם ראוי היה להקדיש מאמר לדברים כה פשוטים,[3] אך מאחר שנכתבו הדברים, מן הראוי להעמיד את האמת על מכונה.[4]

א. דברי הבבלי

נאמר בגמרא (מגילה י ע"א):

> אמר רבי יצחק: שמעתי שמקריבין בבית חוניו בזמן הזה. קסבר: בית חוניו לאו בית עבודה זרה היא, וקא סבר: קדושה ראשונה – קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא. דכתיב: 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה', מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים. מקיש נחלה למנוחה; מה מנוחה יש אחריה היתר - אף נחלה יש אחריה היתר.

---

1. פורסם באתרו 'ישראל המקדשית', בכתובת המקוצרת: https://bit.ly/32jzsBM. דברים דומים פרסם חרל"פ במאמרו: 'הבמות לא יסורו ולא יסורו', מקור ראשון 817 (כ"ה בניסן תשע"ג) עמ' 9. הפניות שלהלן לדברי חרל"פ מתייחסות למאמר שבאתרו, אלא אם כן יצוין אחרת.
2. בסיום דבריו כתב: "מכל העולה לעיל מתברר כי מחומרת קרבן פסח שיש באי הקרבתו כרת ומאחר שנבצר מאיתנו בניית מזבח והקרבת קרבן פסח במקדש ירושלים, גם חזי לצרופי רוב מכריע של הראשונים כי קדושת המקדש פקעה בחורבנו וכן דבריו המפורשים של הירושלמי כי משניטל ארון – בטל איסור הבמות – יש אולי מספק להצריך בניית במה במעלה אדומים, אם במה גדולה ואם במת יחיד ומספיקא דאורייתא לחומרא יש להקריב את קרבן הפסח במעלה אדומים. ואין בזאת משום ביטול הקביעה כי 'קדושת המקדש וירושלים קידשה לעתיד לבוא'. ו'קדשה לעתיד לבוא', הכוונה הינה כי נשאר רושם הקדושה בקרקע מקדש הר הבית בירושלים ו'עבודתו מחנכתו' (יומא ב, ירושלמי יומא פ"ג ה"ו), אולם יש איסור לבנות בית דהיינו מזבח אצל ארון במקום אחר – אולם הקמת מזבח או במה – יכול שלא נאסרו".
3. וכלשון הרב איתי אליצור (במאמרו 'רק במקדש', מקור ראשון שם): "משנבנתה ירושלים אין להעלות שום קורבן מחוץ למקום המקדש. כך נאמר במשנה, כך פוסק הרמב"ם ואיש מחכמי ישראל לא חלק מעולם על הלכה זו. למעשה, זוהי הסיבה היחידה שבגללה לא הבאנו קרבנות באלפיים השנים האחרונות".
4. חרל"פ עצמו אינו מסתיר את הזדהותו עם המקריבים בבמות בזמן איסור הבמות, שעברו על איסור כרת (מאמרו במקור ראשון הנ"ל הערה 1): 'הזרם החתרני והאנטי-ממלכתי פועם בי בהזדהותי עם בוני הבמות ועובדי השם בבמות לאורך כל ימי יהושע, השופטים ומלכי יהודה וישראל, עד עבודת השם בבית חוניו שבקצה ארץ ישראל'. והשוו לדברי רש"י (מל"א טו, יד): 'והבמות לא סרו – במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהן לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית, שהיו הבמות מותרות, לא סרו עתה, ואף על פי שנאסרו משנבנה הבית **והיו ענושים עליה כרת**'.

> אמרו ליה: אמרת? אמר להו: לא.
> אמר רבא: האלהים! אמרה, וגמירנא לה מיניה. ומאי **טעמא קא הדר ביה**? משום קשיא דרב מרי. דמותיב רב מרי: קדושת שילה יש אחריה היתר, קדושת ירושלים אין אחריה היתר. ועוד תנן: משבאו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא היתה לנחלה.
> תנאי היא, דתנן: אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונין בהיכל עושין קלעים להיכל, וקלעים לעזרה. אלא שבהיכל בונין מבחוץ, ובעזרה בונין מבפנים. ואמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה. מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא. מכלל דרבי אליעזר סבר: לא קידשה לעתיד לבוא.
> אמר ליה רבינא לרב אשי: ממאי? דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה – קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא; ומר מאי דשמיע ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר.

מסקנת הגמרא היא שר' יצחק, שאמר ששמע שמקריבין בבית חוניו בזמן הזה, חזר בו ואסר זאת מכוח המקורות התנאיים שהקשה מהם רב מרי. בנוסף, לפי הצעת רבינא איסור הבמות מוסכם על ר' אליעזר, ולא רק על ר' יהושע, ומה שאמר ר' אליעזר בעניין אופן עשיית הקלעים, לא בא לדחות זאת. 'מר' ו'מר' הם ר' אליעזר ור' יהושע, שמסרו עדויות משלימות בעניין חידוש עבודת המקדש בבית שני.

לעומת זאת, כתב חרל"פ:

> ודעה זאת[5] הולמת את מסקנת סוגית הבבלי בדעת רבי יצחק על ההקרבה שהותרה בבית חוניו – גם אם נסבור כי קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, "מר (רבי יצחק) – מה דשמיע ליה קאמר".

לפי חרל"פ, 'מר מאי דשמיע ליה' אינו ר' אליעזר שתיאר את אופן בניית ההיכל והקלעים, אלא **ר' יצחק** שאמר ששמע שמקריבים בבית חוניו. ואולם פשוט שמדובר בטעות, ודומני שכל לומד גמרא מיומן ירגיש בכך גם מבלי נימוקים. ומכל מקום, הואיל והוצעה הבנה זו, אפרט מספר נימוקים לדחייתה: ראשית, ברור ממבנה הסוגיה ש'כולי עלמא' היינו ר' יהושע ור' אליעזר, שקודם לכן הוצגו כחולקים במה שכעת מוצג כמוסכם. ממילא, קשה להשיא את המילה 'מר' על ר' יצחק שלעיל מינה. שנית, בטענה שכך 'שמיע ליה' אין מענה לקושיית רב מרי, וממילא אין מענה למה שאמר רבא שר' יצחק חזר בו בעקבות דברי רב מרי. שלישית, בגמרא מבואר שר' יצחק עצמו עצמו אמר דברים שונים מאותה שמועה שבה פתח, ודברי רבא רק מסבירים את הסתירה בדעתו, ואם כן, קביעה שר' יצחק אמר 'מאי

5. דעת הירושלמי לפי הבנתו דלהלן.

דשמיע ליה' והתבצר בדבריו הראשונים תחזיר למקומה את הסתירה בדעתו, והדבר משולל היגיון, לדחות הסבר ולהשיב את הסתירה למקומה. רביעית, לשון זהה מופיעה גם בשתי סוגיות מקבילות (שבועות טז ע"א; זבחים קז ע"ב) שבהן לא הובאו כלל דברי ר' יצחק, אלא רק דברי ר' אליעזר ור' יהושע, ופשוט אפוא שלשון זו חוזרת על דבריהם ולא על דברי ר' יצחק. חמישית, כך מבואר בדברי כל המפרשים לדברי הגמרא הללו.[6]

ב. דברי הירושלמי

נאמר בירושלמי (מגילה פ"א הי"ב):

> ר' יסא בשם ר' יוחנן: זה סימן: כל זמן שהארון מבפנים, הבמות אסורות; יצא – הבמות מותרות.

על כך כתב חרל"פ:

> דעה זאת על אפשרות הקמת במה מחוץ לירושלים המקדשית, עת נעדר הארון, מצינו בירושלמי (מגילה א, יב), על המשנה: קדושת ירושלים אין אחריה היתר: "רבי יסא בשם רבי יוחנן: זה סימן כל זמן שהארון בפנים, במות אסורות; יצא, הבמות מותרות".

אולם ברור שדברי הירושלמי מוסבים דווקא על שילה ולא על ירושלים: ראשית, מלשון הירושלמי לא נראה כלל שעניינו של 'סימן' זה הוא לחלוק על המשנה, שבה נאמר להדיא שקדושת ירושלים אין אחריה היתר.[7] שנית, כל האמור שם קודם לציטוט זה התייחס לשילה,[8] והרי הדבר למד מעניינו שגם הסימן מתייחס לשילה. שלישית, מבואר בירושלמי

---

6. הראשונים במגילה (רש"י ד"ה ומר, ריטב"א ד"ה תנאי), הראשונים בשבועות (ר"ח ד"ה ודחינן, ר"י מיגאש ד"ה אמר, רש"י ד"ה ומאי), ספר הכריתות (לר"ש מקינון; לשון לימודים ב, מ), כס"מ (בית הבחירה ו, יד), מלאכת שלמה (עדויות ח, ו), צל"ח (מגילה י ע"א ד"ה ועוד מוכח), ועוד אחרונים רבים מספור.

7. בשולי הדברים יש להוסיף שלר' יוחנן אין סמכות לחלוק על תנא, דר' יוחנן אינו תנא ופליג (קהלת יעקב [אלגאזי], מענה לשון – לשון חכמים א, צב; יד מלאכי, כללי התלמוד עג, תקנב, תקנט; ועוד). ואף שניתן לומר שזה דווקא לפי הבבלי ולא לפי הירושלמי, או שר' יוחנן הסתמך על ר' אליעזר במשנה שבה נחלק על ר' יהושע וכהווה אמינא של הבבלי, אין זה מרווח ומבוסס.

8. זו לשון הירושלמי במלואה: "ר' לעזר בשם ר' הושעיה: ממה שנאכלו קדשים קלים ומעשר שני **בכל הרואה**, לא צריך השונה להזהיר על אכילתן אלא על עלייתן, מה טעמא, 'השמר לך פן תעלה עולותיך' – פן תעלה עלייתך. רבי שמעון בן מיישא בעי קומי רבי לעזר: מהו הרואה **שילה** או **שילה ומשכן שילה**? א"ל: **שילה ומשכן שילה**, כגון הדא בית מעון, אלא שזה מפסיק וזה אינו מפסיק. ר' יסא בשם ר' יוחנן: זה סימן כל זמן שהארון מבפנים, הבמות אסורות; יצא, הבמות מותרות".

מיד לאחר ציטוט זה שהוצאת הארון משילה למלחמת פלשתים היוותה אבן בוחן לדין זה,[9] ונראה אפוא שאין לנו בו אלא חידושו בשילה. רביעית, כן הסכימו האחרונים, שמשפט זה בירושלמי מתייחס רק לשילה ולא בירושלים: מקדש דוד (קדשים סי' א אות ב ד"ה וזה דבבית), עלי תמר (שם ד"ה אמר ר"י בשם ר"י), עמוד הימיני (סי' א אות ה ד"ה ע"כ נראה), תורת הבמה (עמ' ג–ו).[10]

אולם, חרל"פ לא הבין כך, אלא כתב בהמשך לדבריו הנ"ל:

> ועל זה קשה מה שהקשה בריש ספר 'תורת הבמה', איך הקריבו בבית שני שלא היה שם ארון. וחילק בסברא כי איסור במה הנובע מקדושת ירושלים תלוי בקדושת המקום, שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, בעוד קדושת משכן המדבר ואולי גם קדושת שילה הינה קדושת מחיצות בלבד. וחורבן מקומות אלו מסיר את איסור ההקרבה בבמה מחוץ למקומות קודש אלו. אולם חילוק זה אין לו כל רמז בלשון הירושלמי, שתלה את איסור הבמות בהימצאות ארון בלבד, והעיקר חסר מן הספר. ודברי רבי יסא בשם רבי יוחנן בירושלמי מוסבות על דברי המשנה, שבפירוש מדברת על ירושלים.

בדברים אלו נפלה טעות, שכן בספר 'תורת הבמה' לא הקשה 'איך הקריבו בבית שני', והדבר באמת אינו קשה, שכן הירושלמי עוסק **באיסור הבמות** ולא בהקרבה במקום המקדש. ונראה שדברי חרל"פ נובעים מהבנה שגויה בקושייה הנכונה שהקשה ב'תורת הבמה' (עמ' ה ד"ה והנה; ושוב בעמ' נ ד"ה והנה; ויעוין גם עמ' עג סד"ה אמנם):

> והנה יש להעיר על דברי הירושלמי, דאיסור במות מיתלא תליא בארון, דהרי בית שני יוכיח, דלא היה שם ארון ואף על פי כן היה עליו תורת מקדש לאסור הקרבה בבמה, ומוכח דלא בעינן שיהיה הארון אצל המזבח לאסור במות.

לפי האמור, דברי 'תורת הבמה' מחוורים ומיושבים, ואף נצרכים כדי ליישב את דברי ר' יסא בשם ר' יוחנן עם ההנחה שבזמן בית שני נהג איסור הבמות, וכעין דבריו כתבו כל האחרונים הנ"ל בביאור ההבדל בין שילה לירושלים, איש איש בדרכו ובסגנונו. ונראה שלפי הבנתו של חרל"פ, אין לנו אלא לומר שלדעת ר' יסא בשם ר' יוחנן, בזמן בית שני היו

---

9. 'ר' זעירא בעא קומי ר' יסא: אפילו לשעה, **כגון ההיא דעלי**? ר' אבהו בשם ר' יוחנן: 'שם' 'שם', מה שם שנאמר להלן – הבמות אסורות, אף שם שנאמר כאן – הבמות אסורות'.

10. אמנם בקרבן העדה (ד"ה כל זמן) כתב: "כל זמן שארון מבפנים – במקום שמקריבין שם, כמו באהל מועד ובשילה **ובבית העולמים**", ומשמע קצת שהבין שהסימן דארון בפנים שייך גם לבית עולמים. ומיהו בהמשך דבריו (ד"ה יצא, ד"ה שם, וד"ה מעתה) חזר כמה פעמים על כך שהמציאות של היתר הבמות היא דווקא בתקופת נוב וגבעון, ולא בתקופה הארוכה שאחר חורבן הבית, ונראה אפוא שמה שהזכיר מתחילה בית עולמים לא בא להחיל על בית עולמים את הסימן המתיר הקרבה בבמות אם יצא הארון, אלא רק לדמותו לעניין האיסור כשהארון בפנים. ואכתי יוצא שאין הלשון מדוקדקת, וצ"ע.

הבמות מותרות, וזאת בניגוד לאמור במשנה ובבבלי שקדושת ירושלים אין אחריה היתר, וזה קושי גדול לנטות מדברים פשוטים אלו – גם מבחינה הלכתית וגם מבחינה היסטורית. ועוד יש לתמוה על שבמאמרו ב'מקור ראשון' (לעיל הערה 1) כתב חרל"פ שכהבנתו בירושלמי פסק הרמב"ם, סתם ולא פירש את מקורותיו ונימוקיו. ויעוין עוד לקמן בדעת הרמב"ם.

ג. דעות הראשונים בעניין קדושת המקדש וירושלים לעתיד לבוא

עוד כתב חרל"פ (כולל הערות השוליים, מלבד הערותיי עליהן (**ה"ד**) שבסוגריים רבועים):

> וידוע כי חולק הראב"ד ועוד ראשונים אחרים[11] כמו הריטב"א,[12] רש"י,[13] רב

---

11. סיכום דעת כל הראשונים הנ"ל מובאים בהרחבה בספרו של הגר"ש גורן 'הר הבית' פרקים ג-ד, וש"נ. כן הביא הגר"ש גורן את שלושת המדרשים שבהם ישנה מחלוקת תנאים שחלקם סוברים שעם החורבן "נסתלקה השכינה לשמים".

12. במכות יט כתב: 'שגרסא זו (=ש'קדשה לעתיד לבוא') ראויה להתפרש יותר אלא דבמסכת תמורה מוחלפת השיטה בכל הספרים וגורסין כגרסתו של רש"י ז"ל'. אולם בפירושו על מסכת מכות (יט) כתב 'כי משבאו בה פריצים – חללוהו'!

[**ה"ד:** דברי הריטב"א שצוטטו מתחילה, הם מסקנתו בסוף דיונו הארוך (במהד' מוה"ק עמ' רח; ויעו"ש הערה 446 שהמיוחס לרבינו גרשום (תמורה כא ע"א ד"ה אמר רבינא; בדפוס וילנא נדפס בדף כב ע"א) גרס גם בתמורה כמו הריטב"א, שקידשה לעתיד לבוא. וברור שאם היה הריטב"א יודע זאת, לא היה כותב ש'בכל הספרים' הגרסה כרש"י), ודברי הריטב"א ב'פירושו על מסכת מכות' אינם אלא הווה אמינא לעיל מינה באותו דיון (במהד' מוה"ק עמ' רז), שהריטב"א מביא ודוחה אותה בלשונות שאינן משתמעות לשתי פנים: 'וליכא לתרוצי... הא ליתא... לכן נאדי מהך גירסא', יעו"ש. ובמקום אחר בריטב"א (מגילה י ע"ב ד"ה ולענין) מבואר להדיא שפוסק להלכה שקדושת המקדש לא בטלה, ויילמד סתום מן המפורש. ומסתבר שחרל"פ נמשך בזה אחר הרב גורן, שבספר 'הר הבית' (פ"ד) הציג את ההווה אמינא שהריטב"א דחה, בלשון: 'נאמנת עלינו דעתו של הריטב"א', וכן: 'שיטת הריטב"א'. ולפי האמור, אין זו דעתו של הריטב"א. ולסיום: הנימוק שמחמתו דחה הריטב"א את ההווה אמינא הזאת הוא שלפיה אין רלוונטיות לכך שקידשה לעתיד לבוא, שהרי הפריצים מפקיעים קידוש זה, והרי בגמרא מבואר שיש רלוונטיות: 'דהא ליתא לפום ההוא דמסכת מגילה ושבועות דמייתינן לעיל, דלמ"ד קדשה לעתיד לבא מקריבין אף על פי שאין בית ואוכלים קדשים קלים אף על פי שאין חומה'. והרב גורן העלה בדיוק את הטענה הזאת כנגד 'שיטת הריטב"א'! ושמא נעלמו מהרב גורן לפי שעה דברי הריטב"א הללו (וכן דברי הריטב"א במגילה הנ"ל), ומהרב גורן השתלשלה הבנה זו למאמרו של חרל"פ].

13. רש"י סובר את גירסת התלמוד הבבלי לכל אורך הדרך: "אמר רבינא לכולי עלמא קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא...".

[**ה"ד:** ראשית, המילים 'לכולי עלמא' אינן מופיעות בדברי רש"י (מכות יט, א ד"ה אמר), ולא ברור אפוא מה מקור ה'ציטוט'. וגם תמוה להכניס בפיו של רבינא או של רש"י אמירה כאילו הדעה שלא קידשה לעתיד לבוא היא דעת כולי עלמא, בשעה שלית מאן דפליג על כך שהדבר תלוי במחלוקת תנאים. שנית, אין בדברי רש"י הללו הכרעה **הלכתית** ודחייה של דין מקריבין אע"פ שאין בית, אלא

סעדיה גאון,[14] הרמב"ן,[15] הרשב"א[16] והמאירי,[17] שסוברים בניגוד לרמב"ם[18] כי

לכל היותר פירוש לדברי רבינא שנאמרו אליבא דר' ישמעאל, ומאן מיפיס לן שהלכה כר' ישמעאל. שו"ר שאפשרות זו הועלתה, בדברי הרמב"ן (מכות יט ע"א ד"ה ומיהו לגרסת): 'משום ר' ישמעאל קאמר וליה לא סבירא ליה'. ואף שלא ברור שהרמב"ן אכן סבור כאפשרות זו, יעו"ש, חזינן שראה אותה כאפשרית, וממילא נימא אנן שאין מדברי רש"י ראיה. ועל כגון דא אמור הכלל הידוע, שיש להיזהר בהסקת מסקנות הלכתיות מדברי רש"י כשעניינם פרשנות ולא פסיקת הלכה].

14. מצוות עשה יג שכתב: "ומורא למקדש – תקים"!! וע"ש בפירוש הרב פערלא: "ולא עתה כשהוא בחורבנו".

[**ה"ד:** אמת שכך כתב הגרי"פ פערלא, וכן הסכים הרב גורן בספר 'הר הבית' (פ"ג), אך לכאורה לא ברור כלל כיצד הסיק הגרי"פ פערלא מלשונו הקצרה של רס"ג שדין מורא מקדש נוהג רק בזמן בניינו ולא בזמן החורבן. והרי ברור שגם לדעה שהדין נוהג גם בזמן חורבן, זהו 'מורא למקדש'. הרב גורן כתב שהדיוק הוא מהמילה 'תקים', וגם זה אינו ברור. ובכלל, יש להסתייג מדקדוקים הלכתיים בלשון רס"ג כשחיבורו נכתב כשיר עם אילוצי משקל, ובכללם אילוץ חריזה: 'גדולה לזקני, והדרתם, ומורא למקדש **תקים**, ללמוד, וללמד דת, והמלך יקראנה לעם **בלהקים**' (הגרי"פ פערלא, שם עשה טז, כתב שהסיפא היא כנראה מלשון 'להק' שמובנו 'קהל', והאותיות מתחלפות, והכוונה למצוות הקהל. ויעוין במפרשים על שמ"א יט, כ. ויעוין עוד בדברי הגרי"פ פערלא בעניין זה במקום נוסף בחיבורו: מניין שישים וחמש הפרשיות, פרשה י), וצ"ע].

15. והגראי"ה קוק הבין אחרת בדעתו, משפט כהן ע' רכו.

[**ה"ד:** =סי' צו ד"ה הרמב"ן. ודברי הראי"ה מתבססים על מה שכתב הרמב"ן בחידושיו (שבועות טז ע"א ד"ה ואיכא דמפרקי), בעוד שדברי חרל"פ מתבססים ככל הנראה על דברי הרב גורן (ספר הר הבית פ"ד) שמתבסס בעצמו על דברי הרמב"ן במלחמות (ע"ז כד, ע"א–ב בדפי הרי"ף). וידוע שספר המלחמות נכתב על ידי הרמב"ן בצעירותו והחידושים לתלמוד מהווים משנה אחרונה ביחס אליו. והרמב"ן הפנה לדבריו בחידושיו בשבועות הנ"ל במקום נוסף (ב"ב נו ע"א סד"ה ואיכא דגרסי). ויעוין עוד בדברי הרמב"ן בחידושיו (מגילה ב ע"א ד"ה עכשיו בירנו; מכות יט ע"א ד"ה אי; חולין ו ע"ב ד"ה שאכל), ויעוין גם בבית יצחק (או"ח כז, א) שחילק בין דין באו בה פריצים וחיללוה שהובא במלחמות הנ"ל ובין מ"ד לא קידשה לעתיד לבוא, ומדבריו עולה שגם לדברי הרמב"ן במלחמות אין היתר לבמות לאחר החורבן, ויש להאריך בזה עוד, ואכמ"ל].

16. [**ה"ד:** לכך לא צוין מקור בדברי חרל"פ, ונראה שכוונתו לדברי הרשב"א (גיטין לז ע"ב סד"ה וקשיא) שהביא הרב גורן בספר 'הר הבית' (פ"ד). וכל הרואה את דברי הרשב"א, אף בקריאה שטחית ללא עיון, יראה שאין ללמוד מהם כלל לנידוננו, משום שאין בהם התייחסות לקדושה אלא רק לקניין ממוני. וכבר הרב גורן בעצמו עמד על כך, ותבר לגזיזיה בפשטות. ומדברי הרשב"א (מגילה י ע"א ד"ה אלא) נראה שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, ושלא כדברי חרל"פ, ונראה שהרב גורן לא ראה את דבריו הללו].

17. [**ה"ד:** שבועות טז ע"א ד"ה כבר]

18. וכדברי הרמב"ם כתבו היראים (סימן רעז), תוספות הרא"ש (יבמות פב), החינוך (רפד, שצה, שכו, שכח, קפד, שסב, שסג, רנד) התוספות במספר מקומות, ובמקום אחר כתבו כראב"ד. וראה בהרחבה בתשובה צו במשפט כהן עמוד ריח ואילך. וכן בהלכה ברורה למגילה י על חילוקי הדעות בדעת התוספות.

> קדושת המקדש וירושלים לא קדשה לעתיד לבוא. אולם לא כתבו בפירוש כי לאחר החורבן הותרו הבמות, וצ"ע.

בסיכום מאמרו כתב, על סמך פסקה זו, שדעת 'רוב מכריע של הראשונים' היא שקדושת המקדש בטלה בזמן הזה. וגם בזה יד הדוחה נטויה: דעת הרמב"ם היא הדעה המרכזית והרווחת בחז"ל ובראשונים, כפי שהתבאר בהוספות בסוגריים רבועים להערות השוליים. והראי"ה קוק בשו"ת משפט כהן (סי' צו) כתב שכך נראה גם מפשטי המקראות המתארים את קידוש מקום המקדש והשראת השכינה בו כעניין תמידי, יעוין שם. ויעוין עוד במפרשי הרמב"ם (בית הבחירה סוף פ"ו) ובמג"א (תקסא, ד) ובחזו"א (שביעית ג, יג), ויש להאריך עוד בעיקר סוגיה זו דקידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, אך סוגיה זו חולקת רשות לעצמה.

מלבד כל זה, ההנחה שאם קדושת מקום המקדש בטלה מותר להקריב בבמות, אינה מוסכמת. אמנם כך כתבו התוס' (זבחים ס ע"ב ד"ה מאי; חולין יז ע"א ד"ה וכל) והריטב"א (מגילה י ע"א ד"ה לכך חזרו) והמאירי (מגילה ט ע"ב ד"ה המשנה הט"ז; י ע"א ד"ה מאחר; שבועות טז ע"א ד"ה שיטה) והר"ן (חי' חולין שם ד"ה כל), אך התוס' (מגילה י ע"א ד"ה ומאי) כתבו בשם רבינו חיים שאיסור הבמות לעולם מוסכם גם על הסבורים שקדושת מקום המקדש בטלה.

ד. 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי'

עוד כתב חרל"פ (הסוגריים העגולים וסימני הקריאה כך במקור):

> גם לאחר מתן עשרת הדברים בהר חורב נכתב בפירוש כי אין צורך במקום מרכזי לפולחן לכבוד השכינה: "מזבח אדמה תעשה לי... בכל מקום (!!!!) אשר אזכיר את שמי – אבוא אליך וברכתיך".

לשון הכתוב (שמות כ, כא) היא:

> מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.

הטענה ש'נכתב בפירוש' כי אין צורך במקום מרכזי לעבודת הקרבנות, אין לה על מה שתסמוך: הרי 'אזכיר את שמי' אינו בהכרח הקרבת קרבנות. ואכן, במדרשי ההלכה ובמפרשים על אתר יש התייחסות נרחבת למילים אלו ואין מי שהעלה אפשרות לפרש

[**ה"ד:** לסיעה זו יש להוסיף את רב יהודאי גאון (הובא באבודרהם סדר תפילת יו"כ), העיטור (פרוזבול דף עז, ד - עח, א), התרומה (הלכות א"י), הסמ"ג (מ"ע קסג), הר"ן (חי' שבועות טז ע"א ד"ה ולענין), התשב"ץ (ג, רא), הכפתור ופרח (פ"ו ד"ה במסכת יבמות) והטור (יו"ד שלא; וכן בהלכות ארץ ישראל המיוחס לטור, דין קדושת הארץ, א)].

כחרל"פ. הקרוב ביותר לפירושו של חרל"פ הוא המובא בפסיקתא זוטרתא שמכאן סמך להיתר הבמות בזמן היתר הבמות, ותו לא:

> יכול בכל מקום? ת"ל אשר אזכיר את שמי, זו בית הבחירה, שנאמר: "והיה עיני ולבי שם כל הימים", ואומר "והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיך מכל שבטיך וגו'". אם כן מה ת"ל בכל מקום? לרבות נוב ושילה וגבעון.

והגע עצמך, לפי דבריו של חרל"פ שרואה בפסוק זה מקור לכך שאין צורך במקום מרכזי לעבודת הקרבנות, יש סתירה בפסוקי התורה, בין פסוק זה ובין הפסוקים המורים על בחירת ירושלים בכלל, ועל איסור הבמות בפרט. וכמעט שמוכרחים לומר שאף חרל"פ עצמו לא התכוון למה שכתב ש"אין צורך במקום מרכזי", ח"ו, אלא רק לומר שהפסוק מראה פנים להיתר הבמות, והשתא דאתינן להכי, כבר אין להוכיח מהפסוק דבר לנידוננו, וצ"ע.

ה. הקרבת פסח בבמת יחיד כשאין מקדש ובמת ציבור

עוד כתב חרל"פ:

> והמקור לכאורה לאיסור הקרבת קרבן פסח בבמת יחיד הוא בגמרא (זבחים קיד): "רבה אמר... רבי שמעון אומר מנין לזובח פסח בבמת יחיד בשעת איסור הבמות שהוא בלא תעשה? תלמוד לומר: 'לא תוכל לזבוח את הפסח'. יכול אף בשעת היתר במות כן? תלמוד לומר 'באחד שעריך' – לא אמרתי לך אלא בשעה שכל ישראל נכנסים בשער אחד". והנה מפשטות דבריו משמע שאין כל איסור לבנות במת יחיד ולזבוח עליה קרבן פסח בזמן שאין מקדש או במה גדולה שבהם נכנסים כל ישראל בשער אחד.

דברים אלו הם תמוהים: הרי הגמרא ממשיכה ומבהירה שמה שאין עוברים בשעת היתר הבמות, הכוונה לזמן שלפני זמן שחיטת הפסח שהוא בי"ד בניסן בין הערביים. וזמן זה נקרא 'היתר הבמות' משום שפסח שלא בזמנו עומד לשלמים, ושלמים קרבים בבמת יחיד, בשונה מפסח. וכך נאמר שם:

> אימת? אי נימא אחר חצות, כרת נמי מחייב! אלא לאו קודם חצות. לעולם לאחר חצות, **ובשעת היתר הבמות קאי**. והא בשעת איסור הבמות קאמר! איסור במה לו, היתר במה לחבירו.

ופירש רש"י:

> בשעת היתר הבמות קאמר – כמו בגלגל ונוב וגבעון דהותרו במות יחיד לעולה ושלמים ואשמעינן קרא דלגבי חובות איכא לא תעשה ולאו משום מחוסר זמן דהא חזו השתא בבמה גדולה.

מלבד כל זאת, הרי לרוב גדול של הראשונים, זמננו הוא 'זמן איסור הבמות', ואם כן, מפורש שבזמננו אין להקריב פסח בבמת יחיד. ומדברי חרל"פ נראה כאילו בדברי הגמרא הללו יש יסוד לכך שאיסור הבמות מתבטל כשהבית חרב, ודלא כמשנה במגילה, אך באמת אין בדברי הגמרא הללו כל יסוד לכך.

עוד כתב חרל"פ שר' דניאל הבבלי בשו"ת ברכת אברהם (סי' ו; חרל"פ ציין בטעות לסי' ב) העמיד את דברי ר' שמעון הללו דווקא בשעת איסור הבמות ולא בשעת היתר הבמות. אך לא ציין את מה שהשיב ר' אברהם בן הרמב"ם לר' דניאל: "למה אבירנו תרבה הקושיות עלינו ותדבר כל אשר יעלה על לבך, קודם שתתבונן בענין דבריך ותראה אם יש בהן ממש או לא".

ו. התייחסות הרמב"ם לאיסור הבמות

כתב הרמב"ם (בית הבחירה א, ג):

> כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה נאמר: "ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל", ואומר: "זאת מנוחתי עדי עד".

בביאור דבריו, כתב חרל"פ שלא אסר אלא הקמת מקדש חלופי, אך בניית מזבח ואף הקרבה עליו מותרת:

> הנה לא נאסר לדעתו לכאורה אלא הקמת מבנה בית מקדש מחוץ לירושלים, אולם לכאורה משמע שלא אסר בפירוש הקמת מזבח או במה קטנה במקום אחר, שאין שם מבנה בית מקדש או ארון. וצ"ע. גם בהלכות מעשה הקרבנות כתב: 'עבר ועשה בית', ולא כתב 'עבר ועשה במה', דהיינו, בית ומזבח כמכלול קדושתי אחד (כסברה לעיל, איסור הבמות הוא כאשר נבנה מזבח אצל ארון), ואיכמ"ל.
>
> ומה נעשה לשתי המשניות שאסרו במפורש הקמת במה לאחר בניית מקדש ירושלים?
>
> במשנה בזבחים נכתב: "באו לירושלים – נאסרו הבמות ולא היה לה (עוד?) היתר, והיא הייתה נחלה!", משמע כאן שנקטה המשנה לשון עבר – 'הייתה' – ולא משמע כלל כי גם לאחר חורבן מקדש ירושלים נאסרו הבמות. ונוכל לסבור כדעת תנא דרבי ישמעאל כי "אל המנוחה ואל הנחלה" – 'זו וזו שילה' – ולא סבר כלל שאסור להקריב לאחר חורבן ירושלים בבמה (תוספות בזבחים), למרות שהייתה נחלה בעבר.
>
> לגבי המשנה במגילה "ירושלים – אין אחריה היתר" – אולי נפרש שאין אחריה מקום אחר לבניית מקדש קבע ולא שנאסרו הבמות לאחר חורבנה. נשאר רושם

של קדושה בהר הבית מבחינת מורא מקדש (כן הובאה דעה זו בתשובה צו במשפט כהן), אולם לא שנאסרה הקמת במות מחוץ להר הבית בירושלים במקום שאין מבנה וארון, וצע"ג.

נראה שיש סיבות רבות לדחות דברים אלו:

א. בפסוק שציטט הרמב"ם מוזכר מזבח, ובפשטות יש להסיק מכך שמאז הפסוק ועד עולם אין רשות להקים מזבח במקום אחר מלבדו.

ב. הרמב"ם (קרבן פסח א, ג) כתב להדיא: "אף בשעת היתר הבמות, לא **היו** מקריבין את הפסח בבמת יחיד", הרי ששעתנו אינה שעת היתר הבמות.[19]

ג. ברמב"ם לא נראה שהאדם עשה גם ארון אלא נראה שבכל אופן אסור להקריב קרבן מחוץ למקדש, בעוד שלפי חרל"פ עשיית ארון (או מקדש) מהווה תנאי לאיסור הבמות כפי שהוא מפרש אותו.

ד. בדברי חרל"פ יש סתירה מיניה וביה: מצד אחד הוא מציע לפרש את איסור הבמות המתייחס דווקא לבמה שנבנתה יחד עם מקדש וארון; אך מצד שני הוא מודה שהמשנה בזבחים אסרה גם במה לבדה, ונדחק להעמיד זאת בזמן הבית בלבד (ובאמת לא ברור מה מצא לחלק בין המשנה בזבחים למשנה במגילה).

ה. עד שחרל"פ מדייק מלשון "הייתה נחלה", יש לו לתפוס את הלשון המפורשת: "ולא היה לה היתר", שמשמעותה הברורה היא שלא היה היתר לא בזמן הבית ולא לאחר מכן.

ו. במשנה (זבחים קח ע"ב) נחלקו תנאים אם המעלה על אבן או סלע חייב משום מעלה בחוץ, או שדווקא המעלה על מזבח חייב, ומיניה וביה נראה שאין צורך במזבח עם מקדש.

ז. פירושיו של חרל"פ בדברי המשניות דחוקים, ואף מוקשים מסתימת הגמרא שאסרה הקרבה בבמות בלי לחלק בין במה שמהווה חלק ממקדש לבמה בודדת.

ח. בגמרא (זבחים קטז ע"ב) מבואר שאיסור הבמות חל גם על 'היכא דמסקא ימא שירטון', דהיינו הקרבה על סלע שבים שבולט מעל פני הים, ופשוט לגמרי שסלע זה אינו מהווה חלק ממערך של מקדש אלא עומד בפני עצמו.

ט. בגמרא (סנהדרין פט ע"ב) מבואר שהקרבת אליהו בהר הכרמל הייתה אסורה אלמלא הוראת שעה, ואף שלא היה שם דבר מלבד מזבח.

---

19. ויעוין בערוה"ש העתיד (קדשים קפא, יב) שהסביר מה ראה הרמב"ם להבהיר זאת דווקא בהלכות קרבן פסח.

י. ר' אברהם בן הרמב"ם (המספיק לעובדי ה' מהד' דנה פכ"ה עמ' 15) כתב בפשטות שאין להקריב בשום מקום, ולא חילק בין מקום שיש בו מקדש למקום שיש בו רק מזבח בודד: 'נאסר הקרבן במקום אחר לאחר בחירת בית המקדש'.

יא. בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה מבואר להדיא שלא כהבנת חרל"פ, שכן כתב (פיהמ"ש מגילה א, יא): 'ומשבחר ה' בירושלם, אין מקריבין בשום מקום זולתה לעולם'. וברור מלשון זו שאין שום חילוק בין הקרבה על מזבח עם בית להקרבה על מזבח לבדו. וכן כתב (פיהמ"ש זבחים יד, ח):

> קרא את ירושלם נחלה בגלל קביעות קדושתה וקיומה **לעולם**. ועליה אמר הנביא ונחלתו **לא יעזב**, לפי שכבר אמר בתחלת הענין כי ה' בחר את ירושלם לשכינתו ובחר את ישראל לו יתעלה סגולה, ואמר אחר כך כי ה' לא יטוש את האומה הזו אשר בחר לנחלתו ולא אותו המקום אשר בחרו והוא אמרו כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו, כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב, וכבר באר **נצחיות** קדושתה ואמר זאת מנוחתי עדי עד.

הרי מפורש שאיסור הבמות הוא עולמי, ואינו מתבטל עם החורבן.

ז. איסור חלב ודם

במאמרו במקור ראשון (לעיל הערה 1) הוסיף חרל"פ והביא חיזוק לשיטתו מהפסוק (ויקרא ג, יז):

> חקת עולם לדרתיכם בכל מושבתיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו.

לדברי חרל"פ:

> האזכור "כל חלב ודם לא תאכלו" הוא עניין עצמאי שאיננו קשור למחצית הפסוק שלפניו; הנאמר על "חוקת עולם" במקום זה, בפרשת ויקרא, מזכיר את מה שנכתב לגבי קורבן הפסח: "והיה היום הזה לכם לזיכרון וחגתם אותו חג לה' לדורותיכם חקת עולם תחגוהו... ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם". אם כך, יש לפרש שייתכן שמצוות קורבן נדבה המוזכרת בראש ספר ויקרא תתקיים "בכל מושבותיכם" – ולא רק במקדש ירושלים.

דברים אלו אין להם על מה שיסמוכו: חוקת העולם היא איסורי חלב ודם, ואין שום קושי בהבנת הקשר בין חלקי הפסוק, והדבר מפורש בכמה מהמפרשים על אתר. ממילא, אין צורך לבדות פירוש חדש לפסוק.

ח. סיכום ומסקנות

הראנו לדעת שאין שום צידוק לנטות ח"ו מההבנה הפשוטה והמקובלת בכל בית ישראל מזה דורות רבים, שמאז בניית המקדש ועד עולם אין היתר להקריב קרבנות בבמות – בין בבמת יחיד ובין בבמת ציבור, בין פסח ובין קרבנות אחרים, בין בבמה שמהווה חלק ממתחם מקודש ובין בבמה שעומדת בפני עצמה, בין בארץ ובין בחוצה לארץ. לפיכך, המקריב קרבנות בחוץ בזמן הזה ח"ו – אם נשלמו כל התנאים הנדרשים לעבור על איסור ההקרבה בבמות,[20] אזי במזיד חייב כרת ובשוגג חייב חטאת.

לסיום, יש להדגיש שכל האמור במאמר זה אינו מתייחס אלא להקרבה בבמה שלא במקום המקדש, ולא להצעתו של הרב צבי הירש קלישר לבנות מזבח במקום המקדש ולהקריב עליו ממה נפשך – או בתורת מזבח או בתורת במה. התייחסות להצעת הרב קלישר, ולעצם הבעיה שהיא באה לפתור, קובעת מקום לעצמה.[21]

20. בפירוט תנאים אלו, יעוין בשערי חכמה (פלדמן; פי"ד).
21. על הצעה זו והפולמוס שבעקבותיה, יעוין במאמרו של הרב נעם קניגסברג: יישוב הקושייה על רבי צבי הירש קלישר בענין הקרבה בזמן הזה מדין במה, המעין נא, ב (טבת תשע"א) עמ' 32–38.